

VÄRDEGRUNDSARBETE INOM SVENSKÄMNET

– EN KVALITATIV STUDIE OM HUR
SVENSKLÄRARE SER PÅ
VÄRDEGRUNDSUPPDRAGET

Avancerad nivå
Pedagogiskt arbete

Linnea Ibrahim

2020-LÄR7-9-A17

HÖGSKOLAN I BORÅS

Program: Ämneslärarutbildning mot grundskolans årskurs 7–9: svenska, engelska och svenska som andraspråk, 270 högskolepoäng

Svensk titel: Värdegrundsarbete inom svenskämnet- En kvalitativ studie om hur svensklärare ser på värdegrundsuppdraget och arbetar med värdegrundsfrågor i sin undervisning

Engelsk titel: Fundamental democratic values in Swedish classroom- A qualitative study regarding how teachers work with values in the Swedish classroom

Utgivningsår: 2020

Författare: Linnea Ibrahim

Handledare: Catrine Brödje

Examinator: Lillemor Adrianson

Nyckelord: Värdegrund, värdegrundsfrågor, värdegrundsarbete, svensklärare, skönlitteratur

Sammanfattning

Inledning: Lärare i den svenska skolan har två uppdrag, det ena är kunskapsuppdraget som syftar till de kunskaper, förmågor och färdigheter elever ska utveckla. Det andra är värdegrundsuppdraget, som syftar till att fostra eleverna till empatiska och ansvarfulla samhällsmedborgare som ska kunna verka i samhället genom de värden skolan förmedlat. Tanken med uppdragen är att de ska kombineras i all undervisning och det ena uppdraget ska inte utesluta det andra. Kunskapsuppdraget är relativt tydligt och konkret medan värdegrundsuppdraget lämnar utrymme för egen tolkning där lärare själva kan bedöma vad de anser ska ingå i värdegrundsarbetet. På så vis kan inte värdegrundsarbetet kvalitetssäkras eller struktureras på ett lämpligt sätt. Skolans värdegrundsarbete ska inte vara ett val utan ett arbete som ska genomsyra all undervisning i alla ämnen.

Syfte: Syftet med denna studie är att undersöka lärares uppfattning om hur de arbetar med värdegrundsfrågor i svenskundervisningen samt på vilket sätt skönlitteratur kan bidra till värdegrundsarbetet.

Metod: Den metod som använts i studien för att besvara frågeställningarna är semistrukturerade intervjuer. Intervjuerna genomfördes med sex behöriga svensklärare från två olika skolor.

Resultat: Resultatet visar att det finns skillnader mellan de medverkande svensklärarnas syn på kunskap- och värdegrundsuppdraget samt att det skiljer sig även i hur de anser att uppdragen förenas i deras undervisning. Resultatet visar även att de är eniga om vilka arbetssätt som de anser är bäst när man arbetar med värdegrundsfrågor. Samtliga lärare är eniga om att skönlitteratur har en betydande roll när man arbetar med värdegrundsfrågor. Dock skiljer det sig mellan lärarna på de två olika skolorna när det kommer till hur man arbetar med skönlitteratur.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	1
Syfte.....	2
Frågeställning.....	2
BAKGRUND	2
Värdegrund i skolans styrdokument.....	2
Empati, kränkande behandling och normer.....	3
Värdegrundsarbete genom litteratur inom svenskämnet.....	3
TIDIGARE FORSKNING	4
Värdegrundsuppdraget.....	4
Svenskämnets roll i förhållande till värdegrundsarbetet.....	5
Litteraturens möjligheter inom svenskundervisningen.....	5
Språk- och litteraturundervisnings betydelse i svenskundervisningen.....	6
Tonåringars empatiska förmåga.....	7
Vikten av att lärare arbetar normkritiskt.....	7
TEORETISK RAM	8
Det sociokulturella perspektivet.....	8
METOD	8
Kvalitativ intervju.....	8
Urval.....	9
Etiska aspekter.....	9
Validitet och reliabilitet.....	9
Genomförande.....	10
Analys och bearbetning.....	10
RESULTAT	11
Svensklärares uppfattning av de två uppdragen.....	11
Värdegrundsarbetet i svenskundervisningen.....	12

Skönlitteratur i svenskundervisningen	13
DISKUSSION	14
Resultatdiskussion	14
Svensklärares uppfattning av de två uppdragen.....	14
Värdegrundsarbetet inom svenskämnet	16
Svensklärares användning av skönlitteratur inom värdegrundsarbetet	17
Metoddiskussion	18
Didaktiska konsekvenser	19

INLEDNING

I läroplanen för grundskolan finns idag två centrala uppdrag, det ena är kunskapsuppdraget och det andra är värdegrundsuppdraget. Kunskapsuppdraget syftar på de kunskaper eleverna ska kunna utveckla i olika ämnen medan värdegrundsuppdraget syftar på att skolan ska förmedla värden som elever ska få med sig i livet under tiden de fostras till demokratiska medborgare. Uttrycket ”en skola för alla” är en politisk vision och betyder att olika elever med skilda bakgrund ska få samma möjlighet till en likvärdig utbildning oavsett kön, klass, etnicitet eller sexuell läggning. Lärare ska verka för likvärdig undervisning och förmedla samma värden till alla elever i relation till den mångfald som präglar vårt samhälle. Lifmark betonar två aspekter som bör ingå i ett önskvärt värdegrundsarbete, den ena aspekten är tänkandet om vad som är rätt och fel i olika situationer och den andra aspekten betonar existentiella livsfrågor. Ofta förbigås värdegrundsuppdraget i de kommunala skolplanerna och uppföljningar av arbetet uteblir. Istället hamnar huvudansvaret direkt i knät på rektorer som ofta har dåliga förutsättningar att leda värdegrundsarbetet. Slutligen hamnar ofta huvudansvaret om hur värdegrundsfrågor ska prioriteras, bedrivs eller utformas ofta hos olika arbetslag eller enskilda lärare (Lifmark 2010).

En vanlig missuppfattning enligt ett klipp Skolverket publicerade 2015 är att kunskapsuppdraget och värdegrundsuppdraget är två skilda uppdrag som lärare ofta behandlar separerade från varandra. Skolverkets ambition är att dessa två uppdrag ska integreras med varandra eftersom lärande och värdegrund hänger ihop och inte är eller ska behandlas som två skilda processer. Svårigheten blir då hur detta går till i praktiken då värdegrundsarbetet lämnar utrymme för varje enskild lärare att tolka på olika sätt samt att bristande tid och resurser ständigt är en del av skolans pressade struktur. Till skillnad från värdegrundsuppdraget är kunskapsuppdraget mer konkretiserat och preciserat i styrdokumentet vilket inte lämnar samma utrymme för varje enskild lärare att tolka. En central skillnad mellan dessa uppdrag är, enligt Irisdotter, att de ämnesrelaterade kunskapsmålen kan mätas, bedömas och betygsättas vilket inte värdegrundsmålen kan då de handlar om elevers uppförande och attityder (Irisdotter 2014).

När det kommer till värdegrundsarbete har svenskämnet stor potential när det kommer till att skapa förståelse om vad det innebär att utvecklas som människa, både som samhällsmedborgare och även i existentiell bemärkelse. Lärare är fria att välja ett kunskapsinnehåll som främjar elevers kritiska tänkande. Genom undervisningspraktiken bör lärare också visa hur ett demokratiskt förhållningssätt gestaltas i klassrummet (Molloy 2017). Genom skönlitteratur har vi möjlighet att ta del av språk, världar och perspektiv som vi annars inte skulle möta. I skönlitteraturen möter vi andras berättelser, föreställningar, antaganden och uttryckssätt som ger oss mer förståelse om oss själva och vår omvärld (Osbeck 2019). Alkestrand (2016) framhåller fantasygenren som en viktig del av svenskämnets litteraturundervisning då den bidrar till ett möte med nya främmande världar. Hon menar vidare att fantasy litteratur kan användas som redskap för att diskutera olika värdegrundsfrågor samt ge elever nya insikter i frågor som rör demokrati, mänskliga rättigheter och kulturell mångfald.

I och med att tekniken utvecklas spenderar eleverna allt mer tid framför datorn och sociala medier på sin fritid. Eftersom en stor del av kränkningar idag sker på internet istället för den fysiska världen är värdegrundsarbetet mer aktuellt än någonsin. Den ansiktslösa kommunikationen genom chattar och liknande påverkar elevers empatiska förmåga negativt (Hansen 2019).

Värdegrundsarbete är något som i både förgående och nuvarande läroplan ständigt varit och fortfarande är aktuellt att arbeta med och kanske skulle kunna anses vara skolans mest viktiga uppdrag. Det kan därför vara viktigt att undersöka hur verksamma lärare ser på värdegrundsuppdraget samt hur värdegrundsarbetet prioriteras och arbetas med inom svenskundervisningen. Undersökningen utgår från forskning av framförallt Gunilla Molloy och Malin Alkestrand.

Syfte

Syftet med denna studie är att belysa lärares uppfattning om hur de arbetar med värdegrundsfrågor i svenskundervisningen samt på vilket sätt skönlitteratur kan bidra till värdegrundsarbetet.

Frågeställning

- Vilken syn har verksamma svensklärare på värdegrunds- och kunskapsuppdraget och hur anser de att dessa uppdrag förenas i deras undervisning?
- Hur anser lärare att de arbetar med värdegrundsuppdraget inom svenskundervisningen?
- På vilket sätt anser lärare att litteraturundervisning och skönlitteratur kan främja skolans värdegrundsuppdrag?

BAKGRUND

I följande avsnitt kommer studiens syfte att sättas i samband med skolans värdegrundsuppdrag, vad skolans styrdokument säger om värdegrundsarbete samt hur svenskundervisningens litteraturarbete kan sättas i samband med elevers empatiska förmåga, kränkande behandling och normer.

Värdegrund i skolans styrdokument

Värdegrundsuppdraget är tydligt formulerat i såväl skollag som läroplan och bygger på grundläggande demokratiska värden. I läroplanen är värdegrundsuppdraget framträdande och placerat först, termer som normer och värden formuleras i de övergripande målen. Samtidigt som värdegrundsuppdraget är tydligt och framträdande är det samtidigt oprecist och vagt, eftersom det inte framgår hur arbetet med värdegrundsuppdraget ska genomföras i praktiken (Irisdotter 2014).

Alla verksamma lärare i dagens skola ska verka för en likvärdig utbildning samt förmedla samma värden, vilket ska ske i relation till både elever och omgivande samhälle där det finns en stor mångfald bland människor (Lifmark 2010). Det kan vara elever som precis kommit till Sverige eller elever som är födda här med en släkt som går flera generationer bakåt i tiden, elever som är flickor eller pojkar, elever med goda eller dåliga ekonomiska förhållanden, elever som bor i ett fridfullt hem eller hem som kantas av våld eller andra övergrepp eller elever med olika sexuella läggningar. Eleverna runt om i skolorna är olika och har olika förutsättningar menar Lifmark. Följande citat kommer från kapitlet ”*Skolans värdegrund och uppdrag*” och handlar om de värden skolan ska stå för och förmedla:

Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Alla sådana

tendenser ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. (Lgr 11 rev. 2019, s. 5)

Att tendenser till diskriminering (Lgr 11, rev. 2019) ska bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser involverar alla lärare i alla ämnen. Lärare behöver visa eleverna och diskutera med dem vad skolans styrdokument säger för att elever ska kunna förhålla sig till dess innehåll. Enligt Läroplanen förväntas lärare *"klargöra och med eleverna diskutera det svenska samhällets värdegrund och dess konsekvenser för det personliga handlandet"* (s. 11). I och med att en stor del av kränkningar idag sker digitalt ska all skolpersonal enligt Läroplanen arbeta med normer och värden samt uppmärksamma de möjligheter och risker som den ökande digitaliseringen medför. Hur och om värdegrundsarbetet ska behandlas i undervisningen har idag blivit upp till varje enskild lärare att avgöra, vilket gör att värdegrundsarbetet inte är ett konkret och strukturerat arbete utan beror på engagemanget hos enskilda lärare eller lärarlag.

Empati, kränkande behandling och normer

Kränkande behandling kan ske både i fysisk miljö och på internet. Enligt Magnusson Grigic och Franck (2019) är kränkande behandling som sker på internet mer kopplade till diskrimineringsgrunden och handlar ofta om språk, kön, etnicitet och religiös tillhörighet tillskillnad från den kränkande behandling som sker i fysisk miljö. Enligt Dufva (2017) behöver barn och ungdomar lära sig att hantera de risker som internet medför. Vad barn ser på internet formar deras tankar, känslor, åsikter och värderingar samt deras ageranden. Enligt Hansen (2019) kan tonåringars empatiska förmåga försämrans genom att sitta isolerade bakom en skärm och umgås genom ansiktslös kommunikation.

Skolan måste arbeta förebyggande genom att synliggöra strukturer som leder till kränkningar och ge elever förutsättningar att utveckla sin empatiska förmåga. Eftersom normer styr vilka som ska inkluderas och således exkluderas från en grupp samt att avvikande från dessa normer ligger till grund för kränkandebehandling är det av stor betydelse att utveckla elevernas förståelse för kränkande behandling samt hur normer styr hierarkin i en grupp. Det krävs också en medvetenhet från lärare att känna till betydelsen av normer samt av att inta ett normkritiskt förhållningssätt (Osbeck 2019).

Värderingar och empati är något barn behöver utveckla både hemma och i skolan. Enligt Läroplanen (Lgr 11, rev. 2019, s.7) ska skolan samarbeta med hemmen för att utveckla elever till kompetenta, ansvarskännande individer och medborgare. Alla hem ser olika ut och alla föräldrar kan av olika anledningar inte alltid förse sina barn med de verktyg de behöver eller kanske har de själva ickedemokratiska värderingar. Enligt Molloy (2017) uppvisar människors skilda vardagsliv skilda villkor, handlingar, tankesätt och värderingar. Av den anledningen är det viktigt att skolan är en plats som står för allas lika värde och arbetar mot att motverka och förebygga våld, rasism, sexism och homofobi med mera. Skolan ska vara en plats som står enad för vad som är acceptabelt att säga och vilka beteenden som är godtagbara och värdegrundsarbetet ska därför behandlas i alla ämnen.

Värdegrundsarbete genom litteratur inom svenskämnet

Enligt Rosenblatt (2002) har skönlitteratur en viktig roll i undervisningssammanhang inom svenskämnet eftersom skönlitteratur kan vara en grund för att diskutera mänskliga relationer, etik och moral. Hon menar att målet för all undervisning är de demokratiska värden och att litteraturläsning aldrig kan vara ett mål i sig. En av hennes slutsatser är att text kopplad till diskussion är nödvändig inom skolan. Osbeck (2019) menar att vårt gör oss språk till dem vi är och det är genom språket vi förmedlar vår existens. Skönlitteratur kan förbättra elevers

språkliga repertoar och därmed utveckla deras etiska kompetens. Därför kan skönlitteratur ses som en resurs eftersom man har möjlighet till att ta del av världar, perspektiv och språk som vi annars aldrig skulle möta. Genom skönlitteratur möter vi berättelser, föreställningar, antaganden och uttryckssätt som ger oss en ökad möjlighet till att få en rikare och mer nyanserad förståelse av oss själva och för vår omvärld. Langer (2005) bekräftar också att skönlitteratur kan användas som underlag för att arbeta med värdegrundsfrågor samt användas för att reflektera över sina egna men också andras möjligheter och livssituationer. Därför kommer också skönlitteraturens didaktiska potential när det kommer till värdegrundsarbete inom svenskundervisningen behandlas i denna studie.

TIDIGARE FORSKNING

I följande avsnitt presenteras både äldre och ny forskning som är relevant för studiens syfte. Forskningen utgår från värdegrundsuppdraget och kopplas till svenskämnetns möjligheter inom värdegrundsarbete samt litteraturens roll. Det presenteras även forskning beställd av Skolverket om lärares förhållningsätt kopplat till normer och värdegrund.

Värdegrundsuppdraget

Som tidigare nämnts har skolan har två uppdrag. Det ena är kunskapsuppdraget och det andra är värdegrundsuppdraget. Dessa två uppdrag är inte menade att behandlas separat från varandra utan integreras till ett gemensamt arbetsområde. Många lärare fokuserar idag bara på kunskapsuppdraget och medvetet undviker den fostrande delen, alltså de värden skolan ska förmedla till eleverna. All skolpersonal har riktlinjer att följa enligt läroplanen där de värden som ska förmedlas förklaras tydligt, men ändå hävdar en del forskare att värdegrunden är innehållslös och behöver konkretiseras för att skapa mening. Molloy menar istället att dessa riktlinjer är meningslösa så länge de inte efterföljs. De är så pass tydliga att de ska kunna efterföljas men ändå görs det sällan (Molloy 2003). Enligt Irisdotter (2014) finns det dock inga nationellt utformade riktlinjer för värdegrundsuppdraget och Allerstrand (2016) konstaterar att de centrala begreppen i läroplanen inte definieras och lämnar därmed utrymme för egen tolkning, vilket i sin tur också kan leda till frustration. Läroplanens mångtydighet blir därmed svår för lärare att hantera. Irisdotter menar att dessa obefintliga riktlinjer har medfört att en rad olika manualer, program och arbetssätt arbetats fram och sägs vara en konkretisering av värdegrundsuppdraget vilket syftar till att utveckla elevers färdigheter, kompetenser och beteenden på individnivå. Vissa skolor blandar dessa olika koncept medan andra följer det punktligt för att nå utlovat resultat. Det finns risker med ett formaliserat, färdigt konstruerat värdegrundsarbete som detta då blir. Eleverna förutser ofta de rätta och felaktiga svaren oberoende av en specifik kontext och därmed krävs inget reflekterande tänkande eftersom det på något sätt är avgjort på förhand vad som är rätt att tycka eller säga. På så sätt missar man meningsskapandet, analyserandet samt att kritiskt och självständigt reflektera kring de värden läroplanen förmedlar. Därmed förpassas värdegrundsarbetet till färdiga program eller manualer som då styr dessa tillfällen.

Eftersom skolan är en plats där olika människor med olika bakgrund möts varje dag har skolan stor potential att arbeta med unga personers värderingar och moral för att utveckla deras empatiska förmåga. Det verkar dock som att skolan har haft svårt att kombinera både kunskaps- och värdegrundsuppdraget i verksamheten då de händer att de blundar för eller på andra sätt avstår att föra samtal kring etik, demokrati och moral i undervisningen. Det blir en maktobalans om det ska vara upp till varje enskild lärare att avgöra vad som är viktigt och rätt (Molloy 2003).

Svenskämnets roll i förhållande till värdegrundsarbetet

Kunskapsuppdraget och värdegrundsuppdraget ska som tidigare nämnts integreras med varandra i undervisningen och det kan ske genom ett kritiskt textarbete enligt Molloy (2017). På samma sätt kan svenskämnet beskrivas som dubbelt då det är både ett kunskapsämne och ett färdighetsämne. I läroplanen synliggörs det genom att elever ska lära sig läsa och formulera sig i tal och skrift samt att eleverna ska få kunskaper om skönlitteratur och sakprosa. Svenskämnet är alltså både ett språkämne och ett litteraturämne. Elevernas läs- och skrivfärdigheter skulle kunna utvecklas genom att integrera kunskapsuppdraget med demokratiuppdraget. För att utveckla elevers läsfärdigheter innebär det inte att bara undervisa i lässtrategier för att kunna förstå, tolka och analysera texter. Det innebär också att eleverna kan urskilja dessa texters budskap, teman och motiv samt i vilket syfte, avsändare och sammanhang den tillkommit i. I ett kritiskt textarbete är det själva kärnan. Enligt Alkestrand (2016) är alla typer av litteratur användbar så länge man arbetar med dem på rätt sätt, hon framhåller fantasygenren som en viktig del av litteraturarbetet då den är populär och bidrar till att elever får möta främmande världar som går emot det som är verkligt. Hon menar att skönlitteratur har en stor didaktisk potential inom värdegrundsarbetet i svenskämnet.

Alla elever kommer till skolan idag med kunskaper som är både ofullständiga, partiska och felaktiga. De har oftast inte så mycket kunskap om marginaliserade grupper i samhället, den kunskapen de har med sig om stereotyper och myter är ofta inhämtad av olika medier, familj och kompisar (Kumashiro 2009). Eftersom kunskap om världen och människors livsvillkor är något som förändras över tid belyser inte Molloy vad svenskämnet är utan istället *hur* svenskämnet kan användas av lärare för att utveckla elevers kritiska tänkande om texters budskap kopplade till den tid som har varit och den tid vi nu lever i. Svenskämnet kan bidra till att utveckla förståelse för vad det innebär att utvecklas som människa både på ett existentiellt plan men också som samhällsmedborgare. Det är genom litteraturen och språket människor kan få kunskap om sig själva och andra människor (Molloy 2017). Kumashiro anser också att både skrivande och läsning som båda är centrala delar i svenskundervisningen kan bidra till en förändring om vilka vi är och hur saker är. Molloy (2002) menar att lärare istället för att lägga fokus på litteraturens miljö, form eller epoker skulle kunna skifta fokus och istället behandla frågor om etik eller mänskliga relationer.

Litteraturens möjligheter inom svenskundervisningen

Molloy (2003) menar att svensklärare kan arbeta med värdegrundsfrågor med hjälp av läsning av skönlitteratur och diskutera olika litterära karaktärer samt deras livssituationer, därav sker fostran indirekt. Langer (2005) instämmer angående litteraturens viktiga roll i skolans undervisning och hävdar att trots att litteratur är viktigt för elevers intellektuella, sociala och personliga utveckling underskattas den ofta. Att läsa och tala om litteratur är en viktig del av elevers kognitiva, kritiska och mänskliga utveckling. Litteratur kan användas som ett underlag för att diskutera olika värdegrundsfrågor med litteraturen som utgångspunkt. Langer menar också att elever kan med litteraturens hjälp utforska inte bara sina egna men också mänsklighetens möjligheter. Att sätta sig in i någon annans situation, att träda in i en litterärföreställningsvärld ger elever redskap för att kunna reflektera över sig själva och sin omvärld samt skapa förståelse för sig själva och andra.

Alkestrand (2016) uppmärksammar också hur skönlitteratur kan användas för etisk reflektion och vara en utgångspunkt för att arbeta med värdegrundsfrågor. Asklund (2008) anser att det är av stor vikt att elever får utveckla sin förmåga att kritiskt studera texter, svenskämnets kursplan betonar att det finns ett samband mellan språk, litteratur och identitetsutveckling. En utgångspunkt inom litteraturundervisning bör vara att eleverna ska kunna påverkas av den

litteratur skolan förser dem med. Skönlitteratur har en förmåga att bära och förmedla olika etiska och moraliska ämnen rörande hur vi betar oss mot våra medmänniskor. Eftersom kursplanen i ämnet svenska inte ställer några krav på specifik litteratur som elever bör läsa under sin skoltid är det något som faller på varje enskild skola och lärare att själva bestämma samt hur litteraturundervisningen ska utformas. Enligt Asklund kan därför läskulturerna variera betydligt i olika klasser. Asklund refererar till Wolf som redan i början av 2000 talet betonade viktiga aspekter av hur litteraturundervisning bör gå till. Förutom att Wolf anser att målen med litteraturläsning behöver ses över betonar han även vikten av att skapa en interaktiv och läsorienterad klassrumssituation. Idag är istället inläringssituationen enligt Wolf mer förmedlande och objektiv. Eleverna behöver utveckla sina kunskaper när det kommer till att formulera sina tolkningar både muntligt och skriftligt. Svenska elevers repertoar är bristfällig när det kommer till deras förmåga att kunna diskutera litteratur. För att detta ska förbättras efterlyser Wolf klassrumsdiskussioner kring lästa texter. Den interaktiva undervisningen behöver byggas på dialog samt eftersträva personlig kunskap där undervisningen bör utgå från eleven.

Språk- och litteraturundervisnings betydelse i svenskundervisningen

Enligt Molloy (2017) är språk en viktig del av svenskundervisningen, vilket betyder inte enbart det talade språket utan omfattar också elevers skriftspråk. Språk och litteratur är två bärande enheter inom svenskundervisningen eftersom det är ”genom språket och litteraturen vi får kunskaper om oss själva och om andra”. Utan ett språk kan elever inte kommunicera om händelser de anser vara viktiga för dem själva och genom språket kan de skriva texter om sin egen situation. Molloy framhåller vikten av ett kritiskt textarbete eftersom det kan leda till en förändring av olika förhållanden oavsett om det är en elevproducerad text eller inte. En elevtext kan till exempel vara en utgångspunkt för hur samtalsklimatet i klassrummet skulle kunna förbättras. Ett kritiskt textarbete som börjar i klassrummet med elevers egenproducerade texter kan synliggöra vilka åsikter och värderingar som finns bland eleverna. Genom elevernas texter kan lärare också hjälpa eleverna att se hur deras självupplevda erfarenheter kan infogas i en övergripande struktur, synliggörs strukturer kan de då också påverkas och förändras. Eleverna behöver få tillgång till att läsa varandras texter och vänja sig vid att inte bara skriva texter till läraren. I ett klassrum ska alla elever lära sig att samarbeta och samexistera med varandra, vilket också är en del av värdegrundsuppdraget. En grund för samexistens är att synliggöra de strukturer som finns bland eleverna. Enligt Molloy skulle läroplanens värdegrund kunna fungera som en referenspunkt för elevernas egna texter eftersom det där tydligt framgår vilka grupper som inte får diskrimineras inom skolan. Elevernas egna texter kan därmed också visa lärarna vilka delar av värdegrundsuppdraget som de behöver arbeta mer med. Det ställer i sin tur stora krav på lärarnas kompetens överlag men framförallt att de behöver inta ett kritiskt och normkritiskt förhållningssätt.

Molloy (2003) menar också att språkbruket i skolan och framförallt i klassrummet är viktigt att uppmärksamma. Tillåts någon elev tysta en annan med ett skällsord utan att en lärare reagerar överför läraren uppfattningen om att det beteendet är acceptabelt. Molloy instämmer med den amerikanska litteraturteoretikern Rosenblatt som menar att svensklärare indirekt kan fostra elever genom att diskutera skönlitteratur och litterära karaktärer.

Även Asklund (2008) anser att utgångspunkten inom litteraturundervisningen i svenskämnet bör vara att den litteratur eleverna kommer i kontakt med under sin skoltid ska påverka deras värderingar och empatiska förmåga. Litteraturen ska bära och förmedla olika moraliska och etiska ämnen som frambringar tankar om hur vi betar oss mot våra medmänniskor. Eftersom skönlitteratur enligt Asklund kan skapa förståelse för det som är annorlunda kan därmed

attityder och värderingar omprövas för att i sin tur motverka stereotypa könsroller, rasism, extremism samt andra odemokratiska förhållanden. Detta framkommer i läro- och kursplaner men ställer stora krav på att läraren behandlar det i sin undervisning. Det är idag upp till varje enskild lärare vilka aspekter hen vill behandla i sin undervisning. Enligt Molloy (2002) undviker vissa lärare svåra ämnen som eleverna själva uppmärksammar eftersom de anser att vissa frågor är svåra att hantera, diskutera etiska och existentiella frågor kräver en viss kompetens som svensklärare inte alltid besitter.

Tonåringars empatiska förmåga

En av människans viktigaste egenskaper är empati enligt Hansen (2019), förmågan att kunna sätta sig in i hur andra människor tänker och känner. Hjärnan har lättare att sätta sig in i någon annans fysiska lidande till exempel om någon skadat sig än att sätta sig in i någon psykiska lidande då det inte är lika abstrakt. Förmågan till att läsa av andra människors minspel, rörelser och kroppsspråk är något vi övar upp men denna förmåga försämras när den personliga kontakten ersätts av ansiktslös kommunikation genom digitala samtal såsom chattar och sms. Idag tillbringar ungdomar enligt Hansen 3–4 timmar per dag framför någon form av skärm. Vår digitala livsstil kan göra oss mindre empatiska, framförallt under tonåren då hjärnan inte är fullt utvecklad. I en forskningsrapport från Skolverket (Leijon 2019) kan den minskade empatin sättas i samband med kränkningar på internet då den som utsätter någon för kränkningar på nätet inte ser offrets reaktioner vilket kan bidra till att handlingarna blir grövre. Det går enligt Leijon att minska kränkningar på internet genom att relationer och värdegrundsfrågor ständigt är i fokus och prioriteras samt att lärare och annan personal tydligt visar att mobbning eller kränkningar i någon form aldrig är accepterat.

Vikten av att lärare arbetar normkritiskt

I en granskning av Skolinspektionen (2012) kom man fram till att samtliga skolor behöver ett normkritiskt förhållningssätt, både i skolorna överlag men även rektorer och lärare samt i undervisningen. Elevernas föreställningar har inte utmanats tillräckligt i undervisningen i relation till kunskap, perspektiv, normer, värderingar och traditioner. Detta ställer höga krav på lärares egen kompetens när det kommer till att hantera ämnen, relationer och stridigheter som kan kopplas till skolans uppdrag och mångfald. Skolinspektionen gjorde bedömningen att ett grundläggande och förebyggande värdegrundsarbete som genomsyrar verksamheten är central samt att undervisningen ska arbeta med demokrati i högre grad för att utveckla deras medborgerliga kompetens.

Enligt en rapport från Skolverket (Osbeck 2019) kan lärare själva upprätthålla vissa normer. I den rapporten framkommer det tre ”lärarnormer”. Den första är att lärare själva värdesätter att vara lojal mot sina kollegor framför elevers välbefinnande. Det kan yttra sig genom att lärare inte aktivt tar avstånd från uttalanden av kollegor som kan uppfattas som stötande eller kränkande. Den andra är att manliga lärare inte förväntas reagera på kränkningar i samma utsträckning som kvinnliga kollegor eftersom de kvinnliga lärarna förväntas ha en större förmåga att reagera genom sin mer utvecklade personkänedom. Den tredje lärarnormen innebär att lärare anser att elever själva har satt sig i en situation där de har sig själva att skylla om de blir utsatta för kränkningar. Att man genom det försvarar en viss typ av ”normalitet” och därmed ursäktar kränkande handlingar och att elever borde anpassa sig för att undgå dessa. Därför behöver mobbning och utanförskap sättas i relation med normer och vikten av att skapa en medvetenhet och ett normkritiskt förhållningssätt.

TEORETISK RAM

Följande avsnitt presenterar den teori som tillsammans med den tidigare forskningen som kommer vara utgångspunkten när resultatet diskuteras. Den teori som kommer att behandlas är sociokulturellt perspektiv av Vygotskij.

Det sociokulturella perspektivet

Den svenska läroplanen (Lgr 11, rev.2019) utgår till stor del från det sociokulturella perspektivet då vikten av samverkan och socialt samspel mellan lärare och elev betonas samt att detta samspel har betydelse för både elevers lärande men även för deras personliga utveckling. Skola och utbildning är viktiga delar av en lärande process men lärandet är inte enbart begränsat till dessa miljöer. Enligt Säljö (2014) tillägnar vi mycket av vår kunskap och våra förmågor i andra sammanhang såsom familj, vänner, föreningar och arbetsplatser. Dessa sammanhang har inte ett huvudsakligt syfte att förmedla kunskap men lärande sker i alla sammanhang där det finns interaktion mellan människor. Säljö menar också att kunskap är något som ständigt förnyas och återskapas och är en viktig del av samhällets utveckling. Eftersom lärande i grundläggande mening handlar om vad ”individer och kollektiv tar med sig från sociala situationer och brukar i framtiden” är det av relevans att skolan arbetar med värdegrundsfrågor både i klassrum och i korridor.

Hur människor lär och utvecklas är alltså enligt Säljö (2014) sammankopplat med hur vi tänker och agerar i allmänhet. Det sociokulturella perspektivets utgångspunkt är alltså hur individer och grupper tillägnar sig kunskap och samspelet där emellan har en central roll. Lärandet förändras också över tid och beror på de sociala sammanhang vi ingår i. Förr i tiden gavs det status till dem som kunde memorera och recitera långa textstycken utantill. Idag är inte den kunskapen lika beundransvärd. Idag handlar inte läsning om att identifiera och kunna ljuda bokstäver till ord eller att memorera texter utantill. Läsning är mer komplext än så och handlar om att tolka och ”ta mening” från en text samt förstå budskap och de sammanhang texten producerats i. Eftersom människan enligt Säljö (2015) är en social varelse och tillskillnad från andra varelser har tillgång till ett symboliskt språk som vi kan använda som verktyg när vi ska beskriva världen, formulera erfarenheter och sedan dela dem med varandra har och är språket fortfarande nyckeln till kunskapsutveckling.

METOD

Nedan följer en beskrivning av den metod som använts i studien. Först beskrivs valet av kvalitativ intervjumetod. Vidare beskrivs urvalet samt de forskningsetiska aspekterna som beaktats i samband med intervjuerna. Följt utav en presentation av begreppen validitet och reliabilitet samt av hur intervjuerna genomförts.

Kvalitativ intervju

Eftersom denna studie avser att undersöka lärares uppfattningar valdes semistrukturerad intervju. Den semistrukturerade intervjun är lämplig när intervjupersonens egna reflektioner och tankar ska synliggöras. Den kvalitativa semistrukturerade intervjuns mål är att få kännedom om ett fenomen som rör personers situationer i deras sociala verklighet. Detta passar också studiens syfte eftersom det handlar om hur de deltagande lärarna ser på sitt uppdrag som lärare samt hur de behandlar det i sin dagliga undervisning men framförallt hur deras syn på värdegrundsuppdraget är. Detta är också något som är passande för den valda metoden eftersom Dalen poängterar att den kvalitativa intervjun också fokuserar på informantens upplevelsedimension och inte bara någons livs- eller arbetsförhållanden. För att få en insikt om det fenomen som ligger till grund för det en forskare vill undersöka är svaren avgörande.

Forskarens bakgrund samt informanternas tillgänglighet är viktiga faktorer för att få insikt i det fenomen man studerar Dalen (2015).

Dalen menar att den som intervjuar förutsätts ha kunskaper inom området innan intervjun genomförs samt att personliga erfarenheter kan ha betydelse för ämnet. Samtidigt som en alltför stor anknytning till fenomenet kan innebära en allt för stark personlig involvering. Intervjuarens förståelse för den information informanterna anger baseras på den förförståelse, åsikter och uppfattningar som finns om det ämne som ska studeras. I samband med informanternas uttalanden samt det insamlade materialet kommer forskare alltid att använda sig av denna förförståelse. Det är viktigt att använda sin förförståelse på ett sätt som bidrar till förståelse i så stor utsträckning som möjligt utifrån de utsagor informanterna anger. Om forskaren är medveten om sin egen förförståelse gör det att hen får bättre möjligheter till teoriutveckling från intervjumaterialet. I intervjusituationer tolkas informantens svar och uttalanden av forskaren. Tolkningen bygger ofta på informantens direkta uttalanden men kan också utvecklas vidare i samband med en dialog mellan forskaren och det empiriska materialet. Det som påverkar tolkningen är förförståelse förenat med aktuella teorier om ämnet (Dalen 2015).

Urval

Urvalet av respondenterna är ett bekvämlighetsurval vilket innebär att lärarna som medverkade var utvalda av skribenten samt att det fanns en viss personlig koppling till skolorna. Intervjuerna till studien genomfördes med behöriga svensklärare från två olika skolor i en mellanstor kommun i västra Sverige. Båda skolorna är kommunala grundskolor, den ena är en större skola belägen i ett så kallat "utsatt område" medan den andra är en mindre skola i utkanten av ett mindre samhälle. Urvalsgruppen består av sex verksamma svensklärare, tre från varje skola som samtliga arbetar på högstadiet. Eftersom syftet med studien är att undersöka lärares uppfattning om hur svenskundervisningen arbetar med värdegrundsfrågor samt hur skönlitteratur kan bidra till värdegrundsarbetet ansågs denna urvalsgrupp vara passande. Samtliga lärare som intervjuades var kvinnor och benämns som lärare 1, lärare 2 och så vidare för att inte röja informanternas identiteter. Lärare 1 har varit verksam i 12 år, lärare 2 har varit verksam i 12 år, lärare 3 har varit verksam i 6 år, lärare 4 har varit verksam i 20 år, lärare 5 har varit verksam i 6 år och till sist lärare 6 som varit verksam i nio år.

Etiska aspekter

Studien följer Vetenskapsrådets (2002) olika forskningsprinciper. Den första principen är informationskravet som uppfylldes genom att informanterna upplystes om studiens syfte i samband med förfrågningen om deras deltagande samt hur intervjun skulle gå till. Den andra principen är samtyckeskravet vilket uppfylldes genom att informanterna informerades om att de själva bestämmer om de vill delta och på vilka villkor de vill medverka. Den tredje principen är konfidentialitetskravet och uppfylldes genom att informanterna fick information angående hur deras uppgifter kommer att behandlas samt att informationen de lämnar enbart kommer att behandlas av studiens skribent. Den fjärde och sista principen är nyttjandekravet vilket uppfylldes genom att informanterna fick information om att uppgifterna de lämnar endast kommer att användas för studiens syfte och inte kommer att spridas eller användas till något annat.

Validitet och reliabilitet

Validitet utgör data, inte själva verkligheten utan bör ses som representationer av den. En central sak blir därmed hur väl data representerar fenomenet som undersöks. Validiteten i

datamaterialet stärks genom att intervjuaren ställer bra frågor och att informanterna i sin tur får möjlighet att komma med innehållsrika och fylliga uttalanden. Frågorna som ställdes var därför öppna och följdfrågor ställdes vid behov. Under tolkningsprocessen utvecklas en djupare förståelse av det fenomen som är ämnat att studera. Informanternas egna upplevelser är själva utgångspunkten samt de insikter som kommer fram av informanternas uttalanden. Enligt Kvale och Brinkmann (2009) är den omvandling som sker vid transkribering där informanternas muntliga utsagor ska bli till skrift en komplex transformation. Ordagranna återberättande krävs för den språkliga analysen för att kunna identifiera tvekan eller förnekande eller liknande. Vid transkriberingen togs ändå tvekan, ofullständiga meningar, hostningar och skratt bort eftersom det då enligt Kvale och Brinkmann då är lättare att förmedla handlingen i informanternas uttalanden.

Reliabilitet (Christoffersen & Johannesen 2015) avser hur noggrann och exakt undersökningens data är, vilket är en grundläggande fråga inom all forskning. Reliabiliteten beror alltså på vilka data som används, sättet det samlats in på och hur den bearbetats. I samband med intervjuerna ställdes ibland ledande frågor för att lärarna ibland kunde komma bort från ämnet eller uppfatta frågor olika. Det kan anses vara problematiskt med en kvalitativ intervju men enligt Kvale och Brinkman (2009) anses det ofta vara dåligt att ställa ledande frågor då det sägs påverka resultatet. Vidare menar de att ledande frågor ibland kan vara lämpliga inom den kvalitativa forskningsintervjun då de frågorna kan pröva tillförlitligheten i informantens svar samt verifiera intervjuarens tolkningar av svaren. Ledande frågor behöver därför inte påverka reliabiliteten negativt utan istället öka den.

Genomförande

Arbetet började med att en intervjuguide utformades utifrån studiens syfte och baseras på den tidigare forskning som behandlas i studien. I samband med det kontaktades olika verksamma lärare via mejl om eventuellt deltagande i studien. Där presenterades också studiens syfte samt upplägg av intervjuer. De sex lärare som kontaktades valde alla att medverka i studien. Alla medverkande fick intervjufrågorna skickade till sig i förväg i samband med att tid och plats bestämdes. En pilotintervju samt test av de inspelningsverktyg som skulle användas i samband med intervjuerna testades i förhand på två lärarstudenter för att säkerställa att frågorna var förståeliga och stämde överens med studiens syfte. Alla intervjuer genomfördes enskilt på respektive lärares arbetsplats. Intervjuerna genomfördes under en två veckors period och tog mellan 20 till 30 minuter och transkriberades direkt efter.

Analys och bearbetning

Analysen och bearbetningen av informanternas svar utgick från det fenomenografiska tillvägagångssättet som innebär att data analyseras genom kodning och kategorisering (Christoffersen & Johannesen 2015). Fenomenologi innebär att utforska samt beskriva människors erfarenheter av och förståelse för ett fenomen vilket passar denna studie eftersom det är lärarnas egna erfarenheter, tankar och synsätt som ska studeras.

Det transkriberade analyserades för att hitta meningsinnehåll. Enligt Christoffersen och Johannesen (2015) sker analysen genom fyra steg inom fenomenologin. Första steget är helhetsintryck och sammanfattning av innehåll vilket innebär att materialet lästes igenom ett flertal gånger för att intressanta och centrala teman skulle kunna identifieras. Detta för få ett helhetsintryck. Nästa steg är koder, kategorier och begrepp. Detta gjordes genom att försöka hitta meningsbärande element i materialet som sattes i samband med studiens frågeställning. Den tredje fasen är kondensering som enligt Christoffersen och Johannesen innebär att de kodade delarna av texten tas ut för att få ett mer reducerat material. Genom färgkodning kunde

gemensamma begrepp kategoriseras under olika rubriker för att kunna urskilja ett mönster. Det sista steget är sammanfattning där det reducerade materialet analyserades för att utforma nya begrepp och beskrivningar. Vid detta tillfälle skapades nya rubriker där svaren sammanställdes under passande rubrik. Svaren som sammanställdes och formulerades om till en gemensam presentation. Där sammankopplades svaren och analyserades utifrån tidigare forskning och den teori som ligger till grund för studiens analys.

RESULTAT

I följande avsnitt presenteras studiens resultat som analyserats utifrån en fenomenografisk forskningsansats under rubrikerna svensklärares uppfattning av de två uppdragen, värdegrundsarbetet inom svenskundervisningen samt svensklärares användning av skönlitteratur inom värdegrundsuppdraget.

Svensklärares uppfattning av de två uppdragen

Resultatet visar att samtliga lärare ansåg att värdegrundsarbetet är viktigt. Fyra av lärarna ansåg att värdegrundsuppdraget är och ska vara en naturlig del i all undervisning. Två av sex lärare ansåg att värdegrundsuppdraget är viktigt men att det åsidosätts eftersom allt enligt dem ska mynna ut i en bedömningssituation. Följande citat visar att lärare 1 och 2 såg värdegrundsuppdraget och kunskapsuppdraget som två skilda uppdrag: *"det är jätteviktigt men tyvärr är det något som får stryka på foten lite i och med att det är så mycket som ska bedömas hela tiden eller på andra sätt resultera i någon form av mätning av elevernas kunskaper"*. Deras syn på uppdraget skiljer sig från hur de andra fyra lärarna såg på uppdragen. Följande citat visar hur de lärarna såg värdegrundsuppdraget och kunskapsuppdraget som ett gemensamt uppdrag som ska integreras i undervisningen och inte bör behandlas separat: *"Jag ser inte värdegrundsuppdraget som ett separat ämne och kunskapsuppdraget som ett annat, jag tänker att de hör ihop"*. De lärarna såg värdegrundsuppdraget som ett stort ansvar som bör genomsyra i stort sett all undervisning.

Samtliga lärare ansåg vidare att språkbruk är en viktig del av värdegrundsarbetet där alla lärarna betonade vikten av att prata med eleverna om deras språkbruk. Följande citat från lärare 3 lyfter fram lärarnas syn på vikten av att prata om elevernas språkbruk: *"om vi ser till det förebyggande arbetet så måste man ju prata och ha diskussioner med eleverna, prata om ordet "hora", vad det betyder och varför är det så oerhört kränkande"*. Fyra av sex lärare ansåg vidare att det är viktigt att förklara varför vissa ord är kränkande. De andra två lärarna uppfattade elevernas språk som en del i en jargong och att de behöver arbeta med jargong och gränsdragning. Följande citat från lärare 4 visar hur de två lärarna uppfattar elevernas jargong: *"De lägger inte alls något värde i det. Att kalla sin kompis hora är inte värre än att kalla någon dum, för de tänker att det är deras kompis och då har de rätt att skoja så med varandra"*. Resonemanget visar på att eleverna inte förstår varför vissa ord är kränkande. Fyra av sex lärare betonade också vikten av att markera när man hör kränkande ord för att markera vad som är okej och inte.

Samtliga lärare var eniga om att de diskrimineringsgrunder som de ansåg sig ha mest utmaningar med var homofobi och könsöverskridande identitet. Lärare 4, 5 och 6 som alla arbetar på samma skola sa att homofobin kan vara kopplad till kultur och religion medan lärare 1, 2 och 3 som också arbetar på samma skola angav att okunskap kan ligga till grund för dessa fördomar. Samtliga sex lärare framhöll också att det råder stereotypiska normer bland flickor och pojkar. De ansåg alla att de behöver arbeta med normer och jämställdhet i sin undervisning. Fyra av lärarna sa också att feminism anses vara dåligt och lärare 1 säger att ordet feminist används som ett skällsord. Följande citat är från lärare 6 och 3:

Det jag tycker vi behöver jobba med är homofobi och sexuella preferenser överlag, kanske att vi behöver se det ur ett religiöst perspektiv (Lärare 6).

Om jag ser till de diskussionerna som jag hör pågår bland eleverna så skulle jag säga att homofobi är absolut en av de största utmaningarna. Dels för att skällsordet ”bög” är så allmänt använt men dels för att det finns en okunskap bland både vuxna och elever som gör det oerhört svårt för elever med en annan läggning att våga komma ut (Lärare 3).

Alla lärare var eniga om att värdegrundsarbete får positiva effekter på eleverna och i sin tur också klimatet på skolan. Två av lärarna ansåg dock att värdegrundsarbetet inte kan nå alla elever. Följande citat från lärare 1 visar hur de såg värdegrundsarbetets effekter: ” [...] att de ska tänka eller acceptera att alla är olika. Det är väl det man hoppas, sedan tror jag att det inte går att nå alla här men att det kanske är något som mognar fram så småningom”. Tre av lärarna framhöll också att värdegrundsarbetet kan bidra till att eleverna kan se saker ur ett vidare perspektiv. När det kommer till deras uppfattning om kollegornas inställning till värdegrundsarbetet var fyra av sex lärare lite osäkra i sina svar men framhöll ändå att de tänkte att kollegorna har en bra inställning för de har inte sett något som tyder på motsatsen. De sa också att det kan vara lite svårt att veta hur andra förhåller sig till de frågorna. En anledning till det kan vara att värdegrundsarbete inte är något som det medvetet talar om utan att det mest bara görs, vilket lärare 4 framhöll.

Samtliga lärare framhöll att elevernas internetanvändning påverkar klimatet på skolan. Alla de medverkande lärarna säger att det ofta startar konflikter på olika chattsidor eller sociala medier som fortsätter i skolan. Följande citat från lärare 6 visar hur lärarna resonerade kring internets påverkan: ” [...] konflikterna startar ju ofta där man inte behöver se varandra i ögonen och sedan blir det en konflikt av det som sedan tas med till skolan. När man kan skydda sig bakom en skärm så gör man saker man annars inte skulle göra. Så det påverkar klimatet på skolan, ja!”

Värdegrundsarbetet i svenskundervisningen

Samtliga lärare var eniga om att det går att koppla elevers framgång i svenskämnet till värdegrundsarbetet. Fyra av sex lärare framhöll att trygghet är en aspekt i det arbetet och har en betydande roll för elevers framgångar i skolan. Tre av lärarna anger att elevers förmåga att kunna se saker ur ett vidare perspektiv är viktigt för att lyckas nå de högre betygen i svenskämnet. Samtliga lärare ansåg att lärare generellt bör arbeta mer med värdegrundsfrågor särskilt i svenskundervisningen. När det kommer till om de ansåg att värdegrundsarbetet får tillräckligt med utrymme i deras egen undervisning svarade samtliga lärare att arbetet fick tillräckligt med utrymme. Lärare 1 och 2 tillade dock att trots att de ansåg att det inte fanns någon brist på eller avsaknad av värdegrundsarbete i deras undervisning är det något de ändå tycker att de borde arbeta mer med.

Jo, men det tycker jag ändå att det får... utrymme... absolut! Men jag kan nog känna ändå att jag saknar utrymme för det man tycker är viktigt och inte för att det ska bedömas. Men utrymme får det ändå men man kan ju ändå göra hur mycket mer som helst egentligen men då finns det en risk att de tröttnar eller att det blir uttjatat och att dem då inte tar till sig det. Men utrymme finns det (Lärare 1).

Det är klart att det borde få mer utrymme men jag känner faktiskt att vi gör så gott vi kan så jag känner igen brist eller avsaknad (Lärare 2).

Tre av lärarna uttryckte att vissa ämnen såsom svenska, engelska och so har mer potential att aktivt arbeta med värdegrundsfrågor i sin undervisning än vad till exempel en matematiklärare har. Följande citat från lärare 1 styrker deras uppfattning om ämnenas olika potential inom värdegrundsarbetet *”vi med ämnena svenska, engelska och so behandlar nog värdegrundsarbetet mest, de andra har ju sina grejer och jag tänker att vi är ju inte så inblandade i andra ämnen”*. Lärare 5 betonade att hon generellt tycker att kollegornas attityd är bra men att det kanske finns någon enstaka som inte värdesätter värdegrundsarbete. Lärare 3 upplevde sina kollegors arbete som oerhört varierat. Att en del förutsätter att arbetet ska skötas av någon annan någon annanstans då hon trodde att många är obekväma med att ta upp dessa ämnen.

Samtliga lärare framhöll att någon form av berättelse som kopplas till samtal är det arbetsätt de som de alla angav att de i huvudsak använder mest. De utgår på något sätt från en text, film eller på något annat gemensamt som de sedan kopplar till diskussioner. De diskrimineringsgrunder lärarna prioriterade i sin undervisning skiljer sig lite från lärare till lärare men två av dem tillade att det beror på undervisningsgruppen. Lärare 5 sa att hon alltid väljer texter som på ett eller annat sätt är normbrytande.

Vi jobbar mycket med litteratur och olika texter men jag försöker få in värdegrundsarbete i allt vi gör. [...] Alltså jag väljer ju alltid böcker utefter vad de handlar om, jag skulle ju aldrig välja en bok där killar framställs som bättre än tjejer eller på annat sätt är problematisk. Eller böcker med mycket våld, våldtäkter eller att homosexualitet utmålas som något dåligt liksom (Lärare 5).

Skönlitteratur i svenskundervisningen

Samtliga lärare ansåg att skönlitteratur i form av böcker och texter är mycket användbart när de arbetar med värdegrundsfrågor. Lärare 1, 2 och 3 som alla arbetar på samma skola sa att de använder sig mer av olika texter (utdrag ur romaner, noveller eller kortare berättelser) än vad de använder litteratur i bokform, de varvar högläsning med enskild läsning och sedan kopplas läsningen till diskussioner och samtal. Syftet är att med hjälp av litteraturen vidga elevers perspektiv samt se saker ur någon annans synvinkel. De övriga tre lärarna 4, 5 och 6 som även de arbetar på samma skola angav att de ofta använder skönlitteratur i sin undervisning. De utgår ofta från olika teman inom värdegrundsarbetet såsom språkbruk, makt, ensamhet, fördomar, sexualitet, kön eller normer. Deras arbetsätt struktureras genom att eleverna har läsläxa som kopplas till läsloggar och sedan en slutuppgift.

Det är lite olika. Ofta har dem läsläxa och sedan arbetar med den här. Vi kan varva läsloggar med diskussion (Lärare 5).

Jag tror man ska variera. Att närma sig ett ämne på olika sätt. Men just att börja i någon form av berättelse tycker jag är givande. Högläsning till exempel är ofta bra om man vill närma sig ett svårt ämne. Där lämnas inte barnen ensamma med en händelse. Min erfarenhet är mycket samtal och diskussion är givande när det gäller svåra ämnen (Lärare 3).

Samtliga sex lärare ansåg att skönlitteratur kan bidra till värdegrundsarbetet genom att elever får möjlighet att få inblick i någon annans värld, tankar och känslor. De sa också att de tror att utgå från en fiktiv persons liv kan vara lättare än att utgå från sig själv. Följande citat från lärare 4 sammanfattar lärarnas syn på hur skönlitteratur kan bidra till värdegrundsarbetet: *”ja, det är ju det att de kan få inblick i andra världar. Och att ibland kan det ju vara skönt att det handlar om någon annan, man kanske känner igen sig i personen men kan då prata utifrån den personen i boken istället och då blir det mer neutralt”*. Lärare 5 och 6 säger också att skönlitteratur är en

bra ingång till att arbeta med värdegrundsfrågor då eleverna inte svarar det som de vet förväntas av dem. De sa att om man som lärare säger att: *"Nu ska vi prata om värdegrundsfrågor"* säger ofta eleverna vad de tror förväntas att de ska säga som till exempel: *"alla människor är lika värda"*. Det kräver ingen närmare eftertanke. Men utgår man från en litterär berättelse eller film blir det ett annat djup på diskussionen". Lärare 1, 2 och 3 som alla arbetar på samma skola framhöll att de har ett årshjul de utgår ifrån där värdegrundsarbetet behandlas genom olika projekt och teman vilket följande citat från lärare 2 visar: *"om vi nu ska ge ett plus till oss själva så har vi gjort ett årshjul i alla kurser som också kopplas till värdegrundsfrågor"*.

DISKUSSION

Nedan kopplas studiens resultat samman med den tidigare forskning och teoretiska ram som tidigare presenterats följt av metoddiskussion och didaktiska konsekvenser.

Resultatdiskussion

Resultatdiskussionen är uppdelad under samma rubriker som i resultatet vilka är svensklärares uppfattning av de två uppdragen, värdegrundsarbetet inom svenskämnet samt svensklärares användning av skönlitteratur inom värdegrundsarbetet. Efter det följer en metoddiskussion där för och nackdelar med studiens metod diskuteras samt att studien avslutas med att diskutera didaktiska konsekvenser.

Svensklärares uppfattning av de två uppdragen

Molloy (2003) framhåller att värdegrundsuppdraget inte ska behandlas separat från kunskapsuppdraget, dessa uppdrag ska integreras till ett gemensamt arbetsområde. I resultatet framkommer det att samtliga av de medverkande lärarna ansåg att värdegrundsuppdraget är viktigt. Majoriteten av lärarna ansåg att värdegrundsarbetet är en naturlig del i all undervisning och såg inte värdegrundsuppdraget som ett separat uppdrag. Det resultatet går i linje med Molloy (2003) teori om hur lärare ser på uppdragen. Detta resultat går att tolka som att de lärare som ansåg att uppdragen inte är två separata uppdrag utan såg värdegrundsarbetet som en naturlig del i deras undervisning delar skolverkets grundläggande värderingar på ett djupare plan från början.

Resterande lärare uttryckte att värdegrundsarbetet var något som tyvärr prioriterades bort då de ansåg att allt arbete måste bedömas och resultera i någon form av mätning av elevernas kunskaper vilket enligt Skolverket (2015) är en vanlig missuppfattning bland lärare. Även Molloy (2003) hävdar att det har varit en tradition inom skolan att all undervisning ska testas och kontrolleras. Hon menar att lärare idag prioriterar kunskapsuppdraget och medvetet undviker den fostrande delen som värdegrundsuppdraget innebär. Tolkningen blir därmed att de lärare som resultatet visar prioritera kunskapsuppdraget före värdegrundsarbetet säger sig visserligen förstå vikten av värdegrundsarbetet, men upplevs inte ha samma engagemang på ett personligt plan. Detta resultat går även i linje med vad Molloy säger om att skolan haft svårigheter med att kombinera dessa uppdrag. Lärare som medvetet undviker värdegrundsarbetet bidrar till en maktobalans där varje enskild lärare kan avgöra vad som ska ingå i deras undervisning.

Molloy (2003) hävdar att det är viktigt att reagera om man hör att en elev tystar någon annan med ett skällsord eller liknande, annars uppfattas det som ett acceptabelt beteende. Även Säljö (2014) menar att det är av stor vikt att arbeta med värdegrundsfrågor i både klassrum och korridor, enligt den sociokulturella teorin lär sig människor i samspel med andra från sociala situationer och kan använda det i framtiden. Resultatet styrker detta då samtliga lärare ansåg att

språkbruk är en viktig del inom värdegrundsarbetet. De betonade vikten av att prata med eleverna om deras språkbruk. Majoriteten av lärarna ansåg att det är viktigt att prata med eleverna om varför vissa ord är kränkande, de övriga lärarna upplevde att språkbruket är en del av en jargong mellan eleverna och ansåg att gränsdragning och jargong är viktigt att uppmärksamma. Majoriteten av lärarna betonade också att det är viktigt att markera när man hör kränkande ord. Detta resultat är förhållandevis inte helt överraskande då något annat hade varit tämligen anmärkningsvärt. Frågan är hur väl lärarna lyckas med denna ambition i praktiken.

Enligt Molloy (2017) behöver lärare göra elever medvetna genom att visa styrdokumentet där det står vad som förväntas av dem och att det finns skyldigheter de måste förhålla sig till. En sådan skyldighet (Lgr 11, rev. 2019) är att ingen får diskrimineras på grund av religion, etnisk tillhörighet, sexuell läggning med flera. En del av värdegrundsuppdraget är att få olika elever att samexistera och samarbeta. Läroplanens värdegrund skulle kunna vara en utgångspunkt i ett kritiskt textarbete som i sin tur kan ligga till grund för olika klassrumsdiskussioner. Ett resultat studien visar är att samtliga sex lärare framhöll att de diskrimineringsgrunder de ansåg sig ha mest utmaningar med var homofobi och könsöverskridande identitet. Lärare 4, 5 och 6 som alla är verksamma på samma skola hävdade att homofobin kan kopplas till kultur och religion medan lärare 1, 2 och 3 som även de alla arbetar på samma skola ansåg att okunskap kan vara anledningen till elevernas fördomar. Eftersom alla lärare från två olika skolor ansåg att dem alla har problem med samma diskrimineringsgrund oavsett anledningen kan man tolka det som att detta ämne borde vara något som frekvent arbetas med och att det finns en tydlig plan kring hur det arbetet borde utformas och struktureras. Uppfattningen är att detta problem inte är något de gemensamt kommit fram till att de har störst utmaningar med. Därför kan det uppfattas som att denna diskrimineringsgrund arbetas olika mycket med beroende på de enskilda lärarnas egna initiativ.

Enligt Molloy (2017) är ett kritiskt textarbete viktigt då det kan leda till en förändring av olika förhållanden eftersom elevernas olika värderingar och åsikter synliggörs och därmed kan påverkas. Resultatet visar att samtliga lärare framhöll att de råder stereotypiska normer bland flickor och pojkar, de alla ansåg att de måste arbeta mer med normer och jämställdhet i sin undervisning. Fyra av sex lärare angav att feminism betraktas som något dåligt och en av lärarna sa att ordet feminist används som ett skällsord. Åter igen visar resultatet att samtliga lärare identifierat något som uppenbarligen är ett utbrett problem som uppfattas arbetas olika mycket med beroende på den enskilde lärarens personliga engagemang.

Enligt Molloy (2017) ställer ett väl fungerande värdegrundsarbete stora krav på lärarnas egen kompetens. Det finns de som anser att värdegrunden är innehållslös och behöver konkretiseras för att skapa mening. Irisdotter (2014) menar att det inte finns några nationellt utformade riktlinjer kring hur värdegrundsuppdraget ska gå till i praktiken men Molloy (2003) menar att uppdraget ändå är så pass tydligt att det bör kunna efterföljas. Ett resultat som framkommer är att samtliga sex lärare är eniga om att värdegrundsarbetet får positiva effekter på eleverna och i sin tur klimatet på skolan. Av sex lärare framhöll två att de inte trodde att det går att nå alla elever genom värdegrundsarbetet. Detta resultat kan uppfattas en aning märkligt då effekterna av värdegrundsarbetet inte är mätbara och kanske framförallt gör skillnad på längre sikt. För att värdegrundsarbetet ska bli trovärdigt måste lärarna tro på att alla elever kan ta till sig det på olika sätt och olika mycket.

Resultatet visar också att fyra av sex lärare i studien sa att de är lite osäkra på sina kollegors inställning till värdegrundsarbetet. De sa att de antar att det är bra eftersom det inte stött på

något som bevisar motsatsen. En av lärarna framhöll att orsaken till det kan vara att värdegrundsarbetet inte är något de talar om utan något som mest bara görs. Lika väl som det går att anta att värdegrundsarbetet fortgår av sig själv som den läraren antog går det inte att utesluta att värdegrundsarbetet inte arbetas med eller prioriteras eftersom lärare generellt planerar, diskuterar och utvärderar det gemensamma arbetet. Av de andra två lärarna sa en att hon tyckte att det generellt är bra men att det kan finnas någon enstaka kollega som inte tar det på allvar. Den andra läraren uppfattade sina kollegors inställning till värdegrundsarbetet som oerhört varierat. Det resultatet kan sättas i samband med det faktum att det enligt Molloy (2017) krävs hög kompetens för att bedriva ett lyckat värdegrundsarbete.

Enligt Hansen (2019) försämras den empatiska förmågan när den personliga kontakten ersätts med ansiktslös kommunikation såsom chattar och sms. Han menar vidare att den digitala livsstilen kan göra tonåringar mindre empatiska framförallt när hjärnan inte är fullt utvecklad än. Elevers interaktion på internet går också att koppla till det sociokulturella perspektivet som menar att lärande sker i alla sociala sammanhang där det finns interaktion såsom vänner, familj eller föreningsaktiviteter. En del av lärande handlar om vad individer tar med sig från sociala sammanhang och brukar i framtiden (Säljö 2014). Ett resultat i studien visar att samtliga sex lärare upplevde att elevernas internetanvändning påverkar dem och i sin tur klimatet på skolan. De sa att de ofta uppstår konflikter på internet som sedan fortsätter i skolan. En av lärarna poängterade att hon ser att konflikterna ofta startar på internet där man inte behöver se varandra i ögonen och därav gör de saker de vanligtvis inte skulle göra. Att samtliga lärare upplevde att internet har en negativ inverkan på klimatet i skolan visar på vikten av förebyggande arbete, elever behöver utbildning i hur internet påverkar oss, näthat samt andra internetrelaterade problem.

Värdegrundsarbetet inom svenskämnet

Molloy (2003) hävdar att lärare inom svenskämnet har större potential att arbeta med värdegrundsuppdraget eftersom svensklärare indirekt kan fostra elever genom att använda skönlitteratur och litterära karaktärer. Molloy (2017) menar att svenskämnet kan användas inom värdegrundsarbete eftersom litteraturen och språket kan bidra till att elever får förståelse vad det innebär att utvecklas som människa, både på ett existentiellt plan men även som samhällsmedborgare. Svenskämnet är enligt Molloy inte bara ett färdighetsämne där elever ska lära sig läsa utan även analysera och tolka olika slags texter samt urskilja texternas budskap och sammanhang. I resultatet ansåg hälften av lärarna att lärare i svenskämnet tillsammans med lärare i engelska och so har större potential att arbeta med värdegrundsfrågor i sin undervisning än tillskillnad från vad en matematiklärare har. En av lärarna framhöll att de inte har så stor insikt i hur lärare i andra ämnen arbetar med värdegrundsfrågor. Även detta resultat ger indikationer på att värdegrundsarbetet inte är ett uttalat, gemensamt planerat och strukturerat arbete då de inte har insikt i hur andra ämnen arbetar med värdegrundsfrågor. Det ger också indikationer att det inte arbetar ämnesöverskridande med andra ämnen som tillexempel NO.

Molloy (2017) menar att enligt läroplanen är det inte bara elevers läs- och skrivfärdigheter som är ämnade att utvecklas utan också deras förmåga att förstå, tolka och analysera texter från olika medier samt att urskilja texternas budskap, tema och motiv i relation till den kontext som texten förekommer i. Resultatet visar även att samtliga sex lärare var eniga om att det går att koppla elevers framgång i svenskämnet till värdegrundsarbetet. Majoriteten av lärarna framhöll att trygghet är en central aspekt och har en betydande roll för elevers framgångar i skolan. Vidare framhöll hälften av lärarna förmågan att kunna se saker ur ett bredare perspektiv är viktigt för att lyckas nå ett högre betyg inom svenskämnet. Även här visar resultatet att samtliga lärare var eniga om något så viktigt som att värdegrundsarbetet gynnar elevers framgångar i skolan, trots

det verkar inte värdegrundsarbetet vara en självklarhet för alla lärare samt ett relativt enskilt arbete.

Samtliga sex lärare ansåg att lärare generellt behöver arbeta mer med värdegrundsfrågor, särskilt inom svenskundervisningen. Vidare ansåg alla sex lärarna att de tycker att värdegrundsarbetet får tillräckligt med utrymme i deras egen undervisning. Två av lärarna menade att trots att de inte anser att det finns en brist eller avsaknad i värdegrundsarbetet är det något de önskar att de kunde arbeta mer med. Detta resultat är lite motsägelsefullt eftersom samtliga lärare ansåg att lärare inom svenskundervisningen generellt behöver arbeta mer med värdegrundsfrågor samtidigt som de alla anser att värdegrundsarbetet får tillräckligt med utrymme i samtliga lärares undervisning. Två av lärarna som ansåg att de inte upplever någon avsaknad gällande värdegrundsarbetet i deras undervisning menade att de ändå vill arbeta mer det. Resultatet visade även att just dessa två lärare även uttryckte att värdegrundsarbetet var viktigt men tyvärr fick ”stryka lite på foten” då kunskapsuppdraget prioriterades samt att mätning av elevers kunskaper var i fokus. Molloy (2003) hävdar att trots att kunskaps- och värdegrundsuppdraget är något som är ämnat att förenas i undervisningen verkar skolan ha problem med detta. Tolkningen av detta resultat blir därför att vissa lärare arbetar mer med det medan vissa avstår från värdegrundsarbetet, denna ojämnhet blir på så vis en maktobalans när det är upp till varje enskild lärare att avgöra vad som ska behandlas och i vilken utsträckning.

Enligt Molloy (2003) är själva kärnan i ett kritiskt textarbete att eleverna ska kunna urskilja texternas budskap, tema och motiv i förhållande till de sammanhang texten förekommer i. Resultatet visar att alla de sex medverkande lärarna framhöll att någon form av berättelse som kopplat till samtal är den arbetsmetod de i huvudsak utgår från. Det kan till exempel vara en text eller film eller liknande som de gemensamt utgår ifrån när de diskuterar. Molloy (2017) menar vidare att både språk och litteratur är två viktiga delar inom svenskundervisningen där vi genom språket och litteraturen får kunskaper om oss själva och andra. Langer (2005) menar att litteraturen kan fungera som ett underlag för att diskutera värdegrundsfrågor och därmed bli en utgångspunkt i värdegrundsarbetet. Resultatet visar också att alla de medverkande lärarna prioriterade olika diskrimineringsgrunder, två av dem sa att det beror lite på undervisningsgruppen. En lärare framhöll att hon alltid väljer texter som på ett eller annat sätt är normbrytande. Detta går att koppla till Molloy (2003) som menar att värdegrundsuppdraget och kunskapsuppdraget går att kombinera genom att välja texter som är normbrytande sker fostran indirekt samtidigt som elever tränar sina förmågor. Dessa resultat är positiva i den bemärkelsen att de går i linje med vad den tidigare forskningen säger om kritiskt textarbete. Även här kan värdegrundsarbetet skilja sig beroende på kompetens och val av litteratur hos den enskilde läraren. Det är en lärare som alltid väljer normbrytande litteratur till exempel. Det betyder inte att de andra inte gör desamma men då endast hon betonar det blir tolkningen att hon arbetar mer med dessa frågor än andra.

Svensklärares användning av skönlitteratur inom värdegrundsarbetet

Langer (2005) hävdar att litteratur är viktigt för elevers intellektuella, sociala och personliga utveckling samt att skönlitteratur kan användas som en utgångspunkt för att diskutera värdegrundsfrågor. Resultatet visar att alla sex lärare ansåg att skönlitteratur i form av böcker och texter är mycket användbart när de arbetar med värdegrundsfrågor. Lärare 1, 2 och 3 som alla arbetar på samma skola sa att de arbetar med olika texter framför litteratur i bokform. De lärarna varvar högläsning med enskild läsning och sedan kopplas det lästa till diskussioner och samtal. Deras syfte är att med hjälp av litteraturen vidga elevernas perspektiv och försöka få dem att se saker ur ett annat perspektiv. Även detta resultat visar att lärarna är medvetna om vad forskning säger och att de arbetar utifrån det.

Molloy (2017) hävdar att både litteratur och elevtexter är båda en utmärkt utgångspunkt i ett kritiskt textarbete. Eleverna får själva skriva om hur de upplever det lästa som de sedan delar med övriga elever. Ett kritiskt textarbete kan synliggöra elevers tankar och värderingar och därmed förändra strukturer och normer som råder. Lärarna 4, 5 och 6 som alla arbetar på samma skola sa att de ofta använder skönlitteratur i sin undervisning. De utgår ofta från olika teman inom området värdegrund såsom makt, språkbruk, normer eller sexualitet. Deras arbetssätt liknar varandras och struktureras genom att eleverna har läsläxa som kopplas till läsloggar och sedan en slutuppgift, ofta någon form av diskussion som ibland liknar de nationella proven. Även detta resultat styrker att lärarna är medvetna om vad forskning säger och anpassar sitt litteraturarbete efter det.

Det Irisdotter (2014) säger angående värdegrundsarbetet är att ett formaliserat, färdigt konstruerat värdegrundsarbete gör att elever redan på förhand förutsätter vad de förväntas säga. På så vis missar man den meningsskapande, analyserande delen där de kritiskt och självständigt reflekterar över de värden som läroplanen förmedlar. Det går att koppla det Irisdotter säger till att lärare 1, 2 och 3 som arbetar på samma arbetsplats har ett årshjul som de utgår ifrån. Där behandlas värdegrundsarbetet genom olika teman och projekt. Det ställer höga krav på lärarnas kompetens enligt Molloy (2017). Dessa resultat visar att de lärarna som utgår från ett gemensamt årshjul har en ambition om att alla lärare ska arbeta med värdegrundsfrågor och att innehållet ska vara mer eller mindre samma. Frågan man kan ställa sig är om alla lärare utgår från årshjulet eller om det går att behandla de delar som läraren själv anser vara viktigt? Resultatet visar även att samtliga sex lärare ansåg att skönlitteratur kan bidra till värdegrundsarbetet, dels genom att få inblick i någon annans värld, tankar och känslor men också för att de kan vara lättare att utgå från någon annan än sig själv när man diskuterar. Två av lärarna sa att skönlitteratur kan vara en bra ingång till att arbeta med värdegrundsfrågor då de inte vet vad som förväntas av dem. De menar att om man uttrycker sig ”nu ska vi prata värdegrund” så vet eleverna vad de förväntas svara vilket sker utan någon närmare eftertanke eller reflektion. De menade att om man istället utgår från en litterär berättelse eller film blir det ett annat djup på diskussionen. Det går i linje med vad forskningen säger om att ett manualstyrt värdegrundsarbete inte alltid utmanar eleverna. Att lärarna upplevde att eleverna kan förutsätta vad de förväntas svara är något dem antagligen upplevt i praktiken och åter igen är det lärarnas egen kompetens som avgör om värdegrundsarbetet blir utmanande eller förutsägbart.

Metoddiskussion

Eftersom det var lärares egna tankar och åsikter kring värdegrundsuppdraget, deras arbetssätt kring värdegrundsfrågor samt vilken roll litteratur har i deras arbete var den semistrukturerade kvalitativa intervjun ett passande val. Min första tanke på vilken metod jag ville använda föll direkt på intervju. Enligt Stukát (2005) är det vanligt att oflekterat ta den metod som känns rätt vid första anblick utan att riktigt bedömt lämpligheten och då brukar intervju vara det många först kommer att tänka på. Efter en dialog med handledare och mer eftertanke på hur jag skulle undersöka det som är syftet med studien var ändå den semistrukturerade intervjun mest lämpad om man tar hänsyn till den tidsram som arbetet skulle skrivas inom. Observation var något som också övervägdes men uteslöts då den metoden skulle behöva fortlöpa under längre tidsperiod för att kunna ge en rättvis bild av lärarnas arbete med värdegrundsfrågor.

Den semistrukturerade intervjun valdes också eftersom den intervjuformen möjliggör en viss flexibilitet i form av att följdfrågor kan ställas. Enligt Christoffersen och Johannesen (2015) bygger den semistrukturerade intervjun på en övergripande intervjuguide (Bil. 1) som är själva utgångspunkten för intervjun. Frågorna är öppna och det finns inga på förhand formulerade

svarsalternativ. Det ger informanterna möjlighet att formulera svaren med egna ord vilket är en av anledningarna till varför den semistrukturerade intervjun passar denna studie samt att svaren blir fylligare än om det finns färdiga svarsalternativ. En annan fördel med den semistrukturerade intervjun är att den som intervjuar har mindre inverkan på informanternas svar samt att svaren visar på hur informanten uppfattat frågorna. Vid vissa tillfällen behövde jag som intervjuare ställa följdfrågor vilket ofta är nödvändigt, enligt Christoffersen & Johannesen. Det finns en form av standardisering (Bil. 1), det innebär att informanterna får samma typ av följdfrågor för att det skulle bli lättare att systematisera svaren. En nackdel med semistrukturerad intervju är att en del följdfrågor var ledande men det var ibland nödvändigt att ställa dem för att respondenten ibland kunde komma bort från frågan.

En annan nackdel med semistrukturerad intervju är att respondenternas svar transkriberas, vid transkriberingen var det ett dilemma om skratt, hostningar, tvekanden etc. skulle tas bort eller ej. Beslutet blev att de skulle tas bort för att respondenternas svar skulle bli tydliga, sammanhängande, korta och konkreta. Då blir nackdelen att man inte kan se nyanser i respondenternas svar och vissa svar kunde ändra betydelse om ett skratt eller tvekande togs bort.

Didaktiska konsekvenser

Min bild av lärares syn på värdegrundsarbetet i skolorna innan jag började skriva denna studie var att lärare anser att värdegrundsarbetet är viktigt men inte alltid arbetar med det i undervisningen om inte läraren själv hade ett personligt engagemang. Min egen syn på varför värdegrundsarbetet skulle vara viktigt att arbeta med i skolan är för att skolan borde utbilda eleverna i vad som påverkar dem som individer och samhället i stort. Min tro är att om alla skolor och lärare skulle arbeta effektivt med ett värdegrundsarbete som är av god kvalitet skulle det kunna förändra kommande generationer. Elever bör idag inte lämnas ensamma på internet utan att veta hur hjärnan påverkas av det vi ser, hur hjärnan utvecklar olika beroenden, hur rykten sprids och uppkommer, hur normer påverkar oss i stort samt synliggöra de strukturer som föder våra fördomar och värderingar. Eftersom skolan är den plats som ska förmedla både kunskap och värden är det för mig ett arbete som verkligen borde analyseras, kvalitetssäkras och prioriteras i hela landet för att minska rasism, sexism, våld, homofobi samt olika typer av beroenden. Kunskap är alltid något som präglar skolan vilket det också ska göra, men kunskap bör inte enbart innefatta olika förmågor eller faktakunskap utan också kunskap om livet, framförallt inte efter som kunskap och värdegrund är något som går utmärkt att kombinera. Det borde vara lika viktigt att elever kommer ut som goda medmänniskor med lämpliga värderingar som kan verka i samhället, än fulla med kunskap som faktiskt kanske glöms bort med tiden. Alla elever kommer inte att studera vidare men alla elever kommer att vara en del av vårt samhälle.

Eftersom både tidigare forskning och resultatet i denna studie visar att det är möjligt för varje enskild lärare att prioritera värdegrundsarbetet trots att det står i läroplanen att alla ska arbeta med det är en lösning enligt mig att värdegrundsarbete är något som bör schemaläggas som ett eget ämne, en typ av livskunskap. I det ämnet bör sexualkunskap, droger, ryktesspridning, internets påverkan, olika beroenden, strukturer och normer som formar vårt samhälle diskuteras. Den lärare som undervisar i detta ämne bör ha speciell kompetens för att arbetet ska hålla hög kvalitet. Det bör också finnas en person som ansvarar för värdegrundsarbetet på skolorna och all personal borde få fortsatt utbildning i dessa ämnen för att alla lärare ska kunna upprätthålla de värden som de förväntas förmedla. Värdegrundsarbetet ska inte kunna vara ett val av lärare att behandla i sin undervisning samt att lärare ska kunna välja bort det för att de är obekväma med att behandla vissa ämnen, de kanske själva inte har lämpliga värderingar och

åsikter. Alla lärare behöver få mer kunskap om värdegrundsarbetet på lärarutbildningar eftersom det redan där visar på vilka som har förstått vikten av värdegrundsarbete och vilka som kommer att förbigå det i sin framtida yrkesroll.

REFERENSER

Alkestrand, Malin (2016). *Magiska möjligheter: Harry Potter, Artemis Fowl och Cirkeln i skolans värdegrundsarbete*. Diss. Lund: Lunds universitet, 2016

Asklund, H. (2008). *Från vildmark till grön ängel: receptionsanalyser av läsning i åttonde klass*. Uppsala: Uppsala Universitet: Litteraturvetenskapliga institutionen. Stockholm: Makadam Publisher

Bråten, Ivar (red.) (1998). *Vygotskij och pedagogiken*. Lund: Studentlitteratur

Christoffersen, Line & Johannessen, Asbjørn (2015). *Forskningsmetoder för lärarstudenter*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Dalen, Monica (2015). *Intervju som metod*. Malmö: Gleerups utbildning.

Dufva, Maria (2017). *Mitt barn på nätet*. Bonnier Audio

Föreläsning av Skolverket (2015). *Om skolans värdegrund och arbetet med att stärka hela skolans uppdrag* [video]. <https://www.youtube.com/watch?v=Fc5MtGE-jhw>

Hansen, Anders (2019). *Skärmhjärnan: hur en hjärna i osynk med sin tid kan göra oss stressade deprimerade och ångestfyllda*. [Stockholm]: Bonnier fakta

Irisdotter, Sara (red.) (2014). *Hyfs, hälsa och gemensamma värden: studier av skolans komplexa värdegrunds- och fostransuppdrag*. 1. uppl. Malmö: Gleerup

Kumashiro, Kevin K. (2009). Postperspektiv på antidiskriminerande undervisning i engelska, matematik och samhälls- och naturorienterande ämnen. *Tidskrift för genusvetenskap*. 2009:1, s. 11–34

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur

Langer, Judith A. (2005). *Litterära föreställningsvärldar: litteraturundervisning och litterär förståelse*. Göteborg: Daidalos

Leijon, M (2019). *Nätmobbing vanligare bland flickor*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskning/natmobbing-vanligare-bland-flickor> [2019-12-01]

Lifmark, David (2010). *Emotioner och värdegrundsarbete [Elektronisk resurs] : Om lärare, fostran och elever i en mångkulturell skola*. Diss. Umeå: Umeå universitet, 2010
Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-38043>

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011: reviderad 2019. (2019). Stockholm: Skolverket. Tillgänglig på Internet: <https://www.skolverket.se/getFile?file=4206>

Magnusson Grigic, A. & Franck, O. (2019) *Kränkningar och mobbning på internet och sociala medier*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskning/krankningar-och-mobbning-pa-internet-och-sociala-medier> [2019-12-02]

Molloy, Gunilla (2002). *Läraren, litteraturen, eleven: en studie om läsning av skönlitteratur på högstadiet*. Stockholm: Lärarhögsk.

Molloy, G (2003). Det nödvändiga samtalet. *Utbildning & Demokrati*, 12 (2), ss. 77–91

Molloy, Gunilla (2017). *Svenskämnets roll: om didaktik, demokrati och critical literacy*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur

Osbeck, Christina (2019). *Skolans dolda etik-om kränkning och utanförskap*. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning-och-utvarderingar/forskning/skolans-dolda-etik---om-krankning-och-utanforskap> [2019-12-01]

Rosenblatt, Louise M. (2002). *Litteraturläsning som utforskning och upptäcktsresa*. Lund: Studentlitteratur

Skolinspektionen (2012). *Skolornas arbete med demokrati och värdegrund*. Rapport nr: 2012:9. Stockholm: Skolinspektionen. Tillgänglig på internet: <https://www.skolinspektionen.se/sv/Beslut-och-rapporter/Publikationer/Granskningsrapport/Kvalitetsgranskning/Skolornas-arbete-med-demokrati-och-vardegrund/> [2019-12-04]

Stukát, Staffan (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

Säljö, Roger (2015). *Lärande: en introduktion till perspektiv och metaforer*. 1. uppl. Malmö: Gleerup

Säljö, Roger (2014). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer - inom humanistisk - samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

BILAGOR

(Bil. 1)

Intervjufrågor

Hur ser du på skolans värdegrundsuppdrag?

Anser du att språkbruk är en viktig del av värdegrundsarbetet, hur arbetar du/ni med språkbruk bland eleverna generellt?

Hur tror du elevers internetanvändning påverkar eleverna och i sin tur klimatet på skolan?

Vilka diskrimineringsgrunder (jämlighet, rasism, homofobi etc.) anser du att ni på denna skola har störst utmaningar med?

Bukar du/ni visa och diskutera med eleverna vad skolans styrdokument säger angående skolans värdegrund och uppdrag samt vad som förväntas av dem?

Hur arbetar du med värdegrundsfrågor i din undervisning och vilka diskrimineringsgrunder prioriterar du (motivera)?

Vilka arbetssätt anser du vara mest givande när det gäller värdegrundsarbetet inom svenskämnet (Litteraturarbete, diskussioner, rollspel, workshops, film etc.)?

Hur arbetar du med (om du använder) skönlitteratur när det kommer till värdegrundsarbetet?

På vilket sätt anser du att skönlitteratur kan användas när det kommer till värdegrundsarbetet inom svenskundervisningen?

Anser du att du arbetar med värdegrundsfrågor samt att ämnet får utrymme i din undervisning?

Vad tror du värdegrundsarbete får för effekter?

Hur upplever du dina kollegors förhållningssätt till värdegrundsarbetet?

Tror du det går att koppla elevers skolresultat till värdegrundsarbetet?

Hur ser samarbetet med vårdnadshavare ut när det kommer till värdegrundsfrågor?

Tycker du att lärare generellt borde arbeta mer med dessa frågor?

HÖGSKOLAN I BORÅS

Besöksadress: Allégatan 1 · Postadress: 501 90 Borås · Tfn: 033-435 40 00 · E-post: registrator@hb.se · Webb: www.hb.se